

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 336.71 (045)

О. П. Білько,
асистент

ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕДИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЙОГО НЕДОЛІКИ

У статті аналізуються норми чинного законодавства України, якими регулюються кредитні відносини, а також пропонуються шляхи удосконалення національного законодавства у сфері кредитування.

Ключові слова: кредитне законодавство, кредит, кредитні відносини.

Постановка проблеми та її актуальність.

Норми чинного законодавства України, якими регулюються кредитні відносини, на думку багатьох практиків банківської справи, ще не сповна відповідають потребам сьогодення. Не всі діючі законодавчі та нормативні документи, що регулюють проведення комерційними банками кредитних операцій, мають чіткий системний характер і тому не забезпечують постійного розвитку кредитного ринку в Україні. Крім того, положення багатьох чинних нормативно-правових актів мають суттєві розбіжності та протиріччя. Це гальмує процес нарощування комерційними банками кредитного портфеля, а отже, не дає змоги повною мірою задовольняти зростаючі потреби економіки держави [1, с. 46]

Серед факторів, які стримують розвиток сучасної економіки, домінують кредитні ризики, що мають як системний, так і суб'єктивний характер. Системні кредитні ризики пов'язані передусім із правовими проблемами (вони в основному стосуються захисту прав кредиторів), загальним станом економіки. Суб'єктивний характер мають, як правило, ризики, пов'язані з поведінкою конкретних позичальників.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні в Україні питання, пов'язані із теоретико-правовими засадами кредитування, набули великої актуальності та перебувають у центрі наукової уваги. Серед науковців, які досліджують дане питання, слід відмітити таких, як: О. Бакун, І. Безклубний, Ю. Бугель, О. Буркальцева, У. Владчин, Л. Воронина, О. Дубовик, В. Марцин та інші.

Мета дослідження. Проаналізувати законодавство України в сфері кредитних відносин та намітити шляхи його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У статті 92 Конституції України закріплено основи правового забезпечення кредитування, а саме виключно

законами України встановлюються: засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційних ринків; статус національної валюти; а також статус іноземних валют на території України [2]. А у статті 100 Конституції України зазначено, що Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики і здійснює контроль за її проведенням [2].

Етапним моментом стало прийняття 7 грудня 2000 року Закону України «Про банки і банківську діяльність», який, в цілому, відповідає міжнародним стандартам у сфері банківського регулювання, у тому числі, рекомендаціям Базельського комітету з банківського нагляду та дерективам Європейського Союзу з питань координації діяльності кредитних установ. Цей закон визначив і врегулював основні засади створення, реорганізації, діяльності, відновлення платоспроможності та ліквідації банків, здійснення нагляду за ними, а також порядок застосування до них відповідних заходів впливу. Таким чином, його можна розглядати як рамковий законодавчий акт, що визначив ключові засади функціонування банківської системи України [3, с. 211].

Крім того, при застосуванні даного закону виникають і деякі проблеми, а саме банкам заборонено прямо чи опосередковано надавати кредити для придбання власних цінних паперів. Їх використання з метою забезпечення кредитів можливе лише з дозволу Національного банку. Таке обмеження не завжди є обґрунтованим, адже бувають випадки, коли клієнти зацікавлені в придбанні (зокрема за рахунок кредитних коштів) векселів, ощадних сертифікатів і облігацій банків.

Також слід зазначити, що Господарський кодекс України та Закон України «Про банки і банківську діяльність» «прив'язують» розмір процентної ставки за кредитом до процентної ставки

по депозитах в банківській установі. Це дає змогу комерційним банкам маніпулювати з відсотковими ставками з метою недопущення відтоку грошових коштів закладами, хоча таке підвищення є фінансово необґрунтованим та носить штучний характер.

Крім того, чинне законодавство України не містить положення, яке б визначало істотні умови кредитного договору та віднесення до них розміру кредитної ставки. Такий недолік законодавства має наслідком нечіткість його розуміння та застосування.

Таким чином, наявність різного роду законодавчих «дірок» відіграє негативну роль, і заручниками цього стають, як правило, прості громадяни – споживачі фінансових послуг, які не в змозі захистити свої права та інтереси навіть у судовому порядку.

На сьогоднішній день в Законі України «Про лізинг» та інших законах, якими врегульовано правовідносини щодо кредитних операцій та забезпечення виконання кредитних зобов'язань, вносяться зміни щодо покращення механізму кредитних правовідносин між економічними суб'єктами [4].

На сучасному етапі правовідносини у сфері кредитування регулюються в основному нормами Господарського кодексу [5], Цивільного кодексу України [6], законів України «Про Національний банк України» [7], «Про банки і банківську діяльність» [8], «Про іпотеку» [9], «Про іпотечне кредитування» [10], в яких містяться загальні норми та положення з питань банківського кредитування, грошово-кредитної політики, захисту прав та інтересів кредиторів і забезпечення стабільності усієї банківської системи. При цьому права банків зафіксовані у цих та інших законах ігноруються. Отже, у нормативно – правовому аспекті доцільно удосконалити регулятивну базу, в тому числі закони, які захищають права кредиторів. Зокрема, прийняти Закон України «Про банківське кредитування» з урахуванням об'єктивних законів функціонування кредиту, принципів та умов організації кредитування, де визначити відповідальність як банку, так і позичальника, а також держави [11, с. 133].

Для того, щоб збільшити обсяги банківського кредитування, зменшити ризики у сфері активних кредитних операцій потрібно в Законі України «Про банківське кредитування» визначити всі види банківських кредитів, включаючи і малорозвинені кредити, а також форми і методи кредитування; визначити порядок організації контролю у процесі кредитування; передбачити інфляційні ризики та інші важливі питання. Всі ці доповнення відігра-

ють позитивну роль не лише для банків, але й для позичальників, які зможуть розширити свою діяльність за рахунок кредитних коштів, та держави, оскільки з поживленням банківського кредитування зросте обсяг надходжень до бюджету у вигляді податків [11, с. 135].

Однією з ключових проблем, з якою зіткнулася наша держава та національна фінансова система, є нестабільність валютного (обмінного) курсу гривні у співвідношенні до інших валют [12, с. 54]. Ця проблема зачіпила усі сектори суспільного життя, та чи не найбільш суттєво вона вплинула на правове становище громадян, які упродовж, особливо минулого року, отримували «валютні кредити» на споживчі та інші потреби, йдеться про кредити, які виражалися в іноземній валюті. За умов стабільності валютного курсу протягом останніх років у громадян не виникало жодних сумнівів у їх спроможності повернути взяті в кредит кошти. Тим більше, що попит на такі кредити «підігрівся» окремими заявами політиків та інших осіб, які компетентно заявляли про стабільність курсу [13, с. 97].

У повній мірі усіх можливих ризиків не оцінили й комерційні банки, які роздавали такі кредити, та Національний банк України, як орган банківського нагляду, який би теж мав певним чином оцінювати різке збільшення кредитного портфелю банків в іноземній валюті, адекватно реагувати на виклики настання фінансової кризи в провідних державах світу. Така ситуація була несприятливою, у першу чергу, для громадян, оскільки в умовах кризи, через швидкоплинну та не прогнозовану девальвацію гривні, їх доходи, які виражаються у національній валюті, почали та продовжують падати, що створило реальну проблему неповернення отриманих валютних кредитів. До того ж, значно посилила цю проблему складна ситуація з можливістю здійснення громадянами готівкових валютних операцій, зокрема, обміну національної на іноземну валюту.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є укладання між банками та позичальниками додаткових угод до кредитних договорів про відстрочення термінів погашення зобов'язань позичальників за кредитними договорами, та реструктуризація заборгованості позичальників перед банком [14, с. 75].

Використання позитивного досвіду іноземних банків дозволить уникнути помилки в оцінці і управлінні кредитним ризиком, створить умови для формування нових організаційних структур,

які сприятимуть оптимізації управління системою кредитних ризиків, будуть стимулювати інвесторів розділяти банківські ризики, а це разом з тим дозволить одержувати їм значний прибуток.

Не обійтися вітчизняним банкам і без якісної законодавчої бази, в якій необхідно змінити загальну ідеологію роботи із заставним майном. Нинішнє законодавство залишає за боржником пріоритет відновлення платоспроможності над стягненням застави з боку кредитора. А це призводить до того, що багато підприємств просто оголошують себе банкрутом, аби не повернути кредити і заставне майно.

Масові неплатежі на сьогоднішній день в більшості випадків пов'язані з недооцінкою моментів кредитного ризику, з нецивілізованим підходом банків на початку розвитку ринкових відносин до своєї кредитної політики. При розгляді заяви про кредитування необхідно враховувати найдрібніші деталі стосовно потенційного клієнта, інакше банк може зазнати великих втрат.

Використання кожної окремої форми забезпечення повернення кредиту залежить від різних обставин, серед яких можна виділити такі проблемні для банку, як перевірка платоспроможності гарантів та поручителів, прийняття в якості застави неліквідного майна, можливість погашення боргу страховою компанією та його слабку економічну базу [15, с. 152].

Ще однією проблемою в кредитному законодавстві є стримування розвитку іпотечного кредитного ринку. Розвиток іпотечного кредитування в Україні в останні роки відбувається досить активно, в той же час, держава не має цілісної позиції щодо концептуальних засад розвитку Національної системи іпотечного кредитування (мети, цілей, шляхів реалізації державної політики в області розбудови системи іпотечного кредитування в Україні). Така невизначеність у подальшому зможе призвести до суттєвих проблем при створенні і функціонуванні тих чи інших інструкцій на первинному чи вторинному ринку іпотечних кредитів [16, с. 73].

Усі кредитні взаємовідносини регламентуються на підставі кредитних договорів, що укладаються між кредитором і позичальником лише у письмовій формі з дотриманням вимог, передбачених Цивільним кодексом України.

Серйозними недоліками для регулювання кредитних відносин є внесення частих змін до законів невдовзі після їх прийняття. Часті зміни та допони до законів не сприяють стабільності банківського законодавства і

негативно впливають на практику його засосування суб'єктами господарювання. За роки незалежності держави Правління Національного банку України неодноразово змінювало нормативні акти (інструкції, положення, правила) з окремих питань кредитної діяльності [17, с. 20].

Висновки. Вище викладене дає змогу зробити наступні висновки. Комерційним банкам варто запропонувати наступні рекомендації щодо удосконалення процесів регулювання кредитного ринку:

- створити підрозділ з оцінки заставленого майна, а експертні оцінки приймати як допоміжну інформацію;
- максимальна сума кредиту повинна залежати від ліквідності застави, тобто від суми, в яку можна перетворити заставу в найкоротший час з урахуванням процентних витрат по реалізації застави та юридичних витрат;
- при складанні графіків погашення заборгованості враховувати статистику зменшення вартості застави з часом на весь термін кредитування та витрат на можливе дострокове стягнення заставного майна і його реалізації.

Запропоновані зміни можна впроваджувати лише при відповідному їх нормативному забезпеченні, тобто шляхом удосконалення діючого законодавства, що стосується деталізації, пріоритетів, форм забезпечення повернення позик через гарантії, надані самими позичальниками; резервування частини коштів комерційних банків в Національному банку та при звільненні їх від оподаткування. Інші наведені пропозиції стосуються удосконалення механізму застосування законів, що може значно вплинути на зменшення імовірності появи збитків по наданим кредитам, гарантування прибутковості та збереження фінансової стабільності в майбутньому періоді [18, с. 29].

Література

1. Бакун О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України / О. Бакун // Вісник НБУ. – 2005. – № 1. – С. 45-49.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, із змінами, внесеними Законом від 19.09.2013 № 586-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
3. Безклубний І. Я. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми: Монографія / І. Я. Без-

клубний. – К. : Видавничо-поліграфічний центр Київський університет. – 2005. – 378 с.

4. *Про лізинг*: Закон України від 16.12.1997 № 723/97-ВР, нова редакція від 16.01.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр>

5. *Господарський кодекс України*: прийнятий 16.01.2003 № 436-IV, зі змінами станом на 20.04.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

6. *Цивільний кодекс України* від 16.01.2003 № 435-IV, зі змінами станом на 19.04.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/435-15>

7. *Про Національний банк України*: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV, нова редакція від 11.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

8. *Про банки і банківську діяльність*: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III, із змінами, внесеними Законом від 19.04.2014 № 1170-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/2121-14>

9. *Про іпотеку*: Закон України від 05.06.2003 № 898-IV, нова редакція від 04.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15>

10. *Про іпотечне кредитування*: Закон України від 19.06.2003 № 979-IV, нова редакція від 06.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/979-15>

11. *Бугель Ю.* Напрямки удосконалення системи банківського кредитування / Ю. Бугель // Світ фінансів. – 2008. – № 2 (15). – С. 132-136.

12. *Оплачко Л.* Кредитування як банківська операція / Л. Оплачко // Право України. – 2003. – № 2. – С. 52 – 57.

13. *Владчин У. В.* Роль кредитування в економічному зростанні України / У. В. Владчин // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 96-102.

14. *Бережна І.* Правові аспекти іпотечного договору та статусу його сторін / І. Бережна // Юридичний журнал. – 2007. – № 8. – С. 70-78.

15. *Дубовик О. В.* Дослідження факторів конкурентоспроможності банку / О. В. Дубовик // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 149-155.

16. *Буркальцева Д.* Механізм кредитування економіки в умовах трансформаційних перетворень / Д. Буркальцева // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С. 72-79.

17. *Костюченко А. О.* Банківське право: Підручник / А. О. Костюченко. – К.: Атіка, 2011. – 376 с.

18. *Марцин В. С.* Проблеми законодавчого регулювання кредитного ринку України / В. С. Марцин // Фінанси. – 2001. – № 3. – С. 25-29.

А. П. Білько

Характеристика кредитного законодавства и его недостатки.

В статье анализируются нормы действующего законодательства Украины, которыми регулируются кредитные отношения, а также предлагаются пути усовершенствования национального законодательства в сфере кредитования.

Ключевые слова: кредитное законодательство, кредит, кредитные отношения.

O. Bilko

Description of credit legislation and its defects.

The norms of current legislation of Ukraine that is regulate credit relations are analysed in the article, and also the ways of improvement of national legislation in the field of crediting are offered.

Key words: credit legislation, credit, credit relations.